

Összhangzat

SIROKAI MÁTYÁS: *HANGSZEREK EGY TÁVOLI KÉZBEN*

Sirokai Mátyás új kötetének rejtjeles címe számos kérdést és lehetséges megfejtést előírnyoz. A versek, illetve az alcím [*Versmontázsok egy regénytrilógiából*] és a [megfontoltan késleltetett] kötet végi szerzői jegyzet tükrében önnön megalkotottságára reflektáló választásként is olvasható. A hangforrást felfedi a kötet: Bartók Imre – alkotói szemmel nézve egyértelműen inspirálónak bizonyuló – három regénye [*A patkány éve, A nyúl éve, A kecske éve*] szövegmatériaként a talált tárgy funkcióját tölti be; a versek kizárólag a talált trilógiadarabokból állnak össze. Ha efelől pillantunk a címre, akkor a hang és betű, a dallam- és mondatvezetés közötti analógia könnyedén felállítható, a hangszerek megfeleltethetők a regénytrilógiából vett szókészlet elemeinek. De ki a megszólaltató?

Hivatkozni a szellemi-művészi érdemtulajdonítás megtételén túl azért is szimpatikus gesztus, mert ezáltal az adott kötet kiterjesztéseként előképek hálózatában, kapcsolódó szövegekben bolyonghatunk. Más írások megmutatása Sirokaitól nem karakteridegen: a *Hangszerek egy távoli kézben* szerzőt bemutató fülszövege a legfontosabb adatok mellett „válogatott irodalmi blogjait” is listázza. A szubjektív antológiává szerveződő versmegosztás-gyűjtemények, melyek olyan közösségi felületeken érhetőek el, mint a Tumblr vagy az Instagram, egyrészt mások elismerését, másrészt a saját ízlés közvetítését és rögzítését, harmadrészt az olvasás örömeiben osztozást teszik lehetővé. Az irodalmi közösségiség ezúttal nyomtatásban is megvalósul [néhány, a Bartók–Sirokai-szerzőpáros nevével fémjelzett print folyóiratközlés után] a Bartók-trilógia mixtapelésével.

Felmerül azonban a kérdés a montázstechnika működőképességét, a trilógiadarabok poétikai teherbírását illetően. Sorok vagy akár hosszabb részletek kiragadása immár a *Hangszerek...* verseiből megfontolásra ad okot, mégsem kizárólag Sirokai esztétikai preferenciáiról árulkodnak az akár kifejezetten rövid idézetek. Az eredeti szöveghelyek feltárása, a prózai és lírai kontextus összevetése helyett a figyelmem a montázsok önműködése, a „felső szólam” felé fordult, a versek kikérdezésére összpontosult. Az érdeklődő, kontemplatív attitűd a szövegek modalitásában is tetten érhető, meghatározó az interrogatív mondatok jelenléte, a kifürkészhetetlenség és a magyarázatnélküliség. „De mi lehet egyáltalán a kérdés, / amire az a válasz, ami a kérdés volt?” [*Kérdés és válasz*] A verseskötet kíváncsiságra hangol, válaszolnia és döntenie viszont az akkordokra fűelő olvasónak kell.

Négy ciklusba szerveződnek a *Hangszerek...* versei. Mind az elnevezések [*Az emberi arc, Sötét evolúció, Kóborok, A gömb alakú könyv*] által érzékeltetett szerkezet [az egyénitől a kollektív irányába haladás], mind a verscsoportokon belüli szerialitás [az elrendezés mögötti motiváció], mind a tipográfiai hullámmozgás [vagyis a feltűnően szép tördelés] a precíz kötetformálás eredménye. A nyitó- és záróvers esetében megkerülhetetlenek bizonyul az olvasásfolyamatra történő reflexió, a szövegvilágba való be- és kilépés határtapasztalata. Arcfelismeréssel azonosítunk és azonosítanak bennünket. *Az emberi arc* című ciklus első szövegében

a vonások ksilabizálásának lehetetlensége az irodalom és a befogadói tapasztalat változékonyságával, folyamatos hullámzásával, a kiismerhetetlenséggel szembesít: „hogy aztán a tájtékból változékonny arcok / váljanak felismerhetővé, // majd tűnjenek el ismét, / mintha ott sem lettek volna”. A *Ki néz vissza rátok?* címe és a kérdést megismétlő utolsó verssor önvizsgálatra invitál, ugyanakkor példamutató e tekintetben: a *Hangszerek...* számos verse úgy éri el komplexitását, hogy az ingergazdag, emberi szemmel nem felfogható [mikroszkopikus vagy monumentális] képekkel operáló líranyelv a saját megalkotottságáról éberén szól. A kötetzáró *Az első felejtés* is ezt teszi, amennyiben az emlékezetből törlés a kötetre irányul. Körkörösség áll elő, a végtelenített ismétlődésben a felejtés – mivel a tapasztalat teljes eltűnéséről van szó – mindig érthető első alkalomként. A címválasztás és elhelyezés ebből a szempontból már-már túl tökéletes.

A kötet címadó versében szintén a vonások határozatlansága és változékonysága, az archoz fűződő viszony sokfélesége jelenik meg: arcokat hordunk, változtatunk, adunk és kapunk. Míg az igehasználát [kölcsön kap, jut, lecserél, rendel, készít, megtervez, elveszít] a felhatalmazástól az önrendelkezésig és a megsemmisülés opciójáig visz, a második stófa az önálló mozgástér és a megszerezhető ismeretösszesség határára mutat rá. [„Nincs róla világos fogalmunk, de mindannyian sejtjük, / hogy pusztán hangszerként adattunk egy távoli kézbe. / Ha minden szó a helyén van, minek keltenek egyáltalán szavak? // Az ember igazán csak kilelegezni képes.”] Az okok és célok felőli bizonytalanságban, elhallgatás esetén is folyamatos marad a levegővétel, amelynek szintén különböző jelentéseket tulajdoníthatunk: ahogy a szapora légzésnek, a mély sóhajnak is közlésértéke van, kilégzéskor valami véget ér [a vers is ezzel zárul]. A levegő áramlása az élet, egyben a beszéd és a zene alapfeltétele, a vers minimuma.

Az ismétlés eljárása amellett, hogy meghatározza a versek hangzásvilágát és ritmikáját, azok jelentésösszefüggéseire igazodik. A *Hány emelet* egymás alá rendezett kérdéssora a felfelé [olvasás közben a lefelé] haladást teszi láthatóvá, a vertikális monotonitást és a véget érni nem akaró, belső munkaként is azonosítható lépések megtételét. [„Hány emelet még a számalom hófödte csúcsáig? / Hány emelet fölfelé? / Hány lépcső még a vigasztalás napkorongjáig? / Hány lépcsőfok az ég korgó gyomráig? / Hány emelet a megbánás varázstőlgyéig?”] Gondolatrítmusok és mantrák mellett az ismétlés egy másik változata a kötetben a periodikus visszatérés. Az *Eredet* első két sora a következő versszakban megismétlődik, viszont minimálisan módosult alakban, és nem egymás után. Az induló gondolat [„Nincs eredet, csak ismétlés”] éppen az origó tagadását, míg a második egység első sora [„Nincs eredet, vagyis nincsen folytatás sem.”] a reprodukció és a narratívajelleg el nem ismerését szemlélteti, amivel önmaga ellenében hat, hiszen a vers elkezdődik és folytatódik.

Milyen entitások jöhetnek létre, milyen alternatív módokon gondolkodhatunk organizmusokról? A második ciklus versei közül a *Közetrétegek* egyike a tájtest és a testtáj egybeérését megmutatóknak, a *Második evolúció* pedig az emberétől eltérő síkon fejlődő lények kiszámíthatatlan születését jeleníti meg. Sirokai előző köteteiben is kísérelte az evolúciós lépcsőfokok és a földi ökoszisztéma reprezentációjának lehetőségeivel, a növényi, állati, emberi sajátosságok poétikai egybejárásával. Az animális dimenzió a 2020-as *Lomboldalhoz* képest látszólag jobban érvényesül az új kötetben, a megnevezett állatok [dromedár, zsiráf, kócsag, bálna, bivaly stb.]

viszont nem kapnak többletjelentést, nem építenek motívumhálózatot; díszletszerűek maradnak, egyik a földi működés élő és élettelen résztvevői közül. Ebben is kiválóan észlelhető a kísérlet az emberi perspektíva kiíródására.

Természetes és mesterséges együttese leginkább a terek és a szervezet párhuzamaiban mutatkozik meg. „Az önanalízis / mindig egy rendkívüli / térélménnyel veszi kezdetét.” [*Sztalaktitok*] „Tizenkét hektárnyi” agy, sejtek alkotta templom, a Nemzetközi Űrállomás vigyázó tekintete és a tágas kozmosz karakterei alakítják a közelítés és távolítás dinamikáját. A *gótika álma* az építészeti stílust emeli címébe (valamint a gótikus regények színtereit is megidézheti), miközben a bomlás és keletkezés párhuzamos folyamatában újrirja a látvány tárgyát képző felületeket: „A delfintemekből kiváló / mikroorganizmusok és a sziklákon / növekvő moha sajátos szimbiózisa / egyfajta szupermohát hoz létre, / amely sűrű rétegekben fonja körbe / a torony meredek oldalait.” Így szövődnek össze a regénydarabok verssorokká, amelyek mind a sorát-hajlások, mind a strófatagolás, mind a szövegtestformák révén vezetik a tekintetet.

A versek nemcsak a beljebb vagy még beljebb kezdéssel játszanak, a sortörés is mindvégig motivált amellest, hogy a formatartás tűnik a primer sorrendező szempontnak. A szimmetrikus megjelenés és az elválasztás adta jelentésteremtés/jentéserősítés mégis képes egyszerre érvényesülni. Pauzák tartalomhoz hangolt példái közé tartozik a kötetindító szöveg: „Hunyjátok le a szemeteket, / és nézzetek a sötétbe! // Ki néz vissza rátok?” A strófatörés itt éppen egy szemleahunyasnyi. A megszakítottság, a töredezettség hasonlóképpen a tartalomépítés lehetőségfeltétele a *Rések* című versben. Pillanatképekként is érthető szavak bukkannak fel a szövegben, a közvetítés vágyának kifejezésre juttatását követően: „Várva egy soha el nem jövő pillanatot, amikor / elmesélheti mindazt, amit látott. Kakukkfü. // Páfrány.” A növénykatalógus folytatódik, de az elemek közé ékelődve, a résben ott találjuk a növekedés gátlásáról és a rejtőzködésről szóló gondolatszálat, „bozontos / hajtások, száradó gallyacsok, napraforgók, / nefelejcsok és őszikék / tagolatlan muzsikájában”. Szintén illusztratív példa a *Kóborok* című ciklus nyitóverse: „A Hold árnyékos oldalának porába / egy üstökös sugárszele egyetlen / pillanatra beleírt egy, az emberek / számára is értelmes szót. Érintéshiány.” A *Szomszédos világok* az érintéshiányt többféle módon prezentálja, hiszen a tovatűnő szó önálló mondatot alkot, nem érintkezik mással, ráadásul versszakhatáron szerepel. A feliratfunkció az utolsó ciklus *A látomások végén* című szövegében is koncepcióalakító, az üzenetjelleggel bíró mondatok („Testvéreid többé már nem a lélegzet foglyai. Ideje sietned.«”) beleíródnak a textusba. A leírás alapján ugyan illékony a betűsor („örökké változó”), az idézőjelek között megmarad. A hozzá tartozó olvashatatlan szignó pedig, amiről a bentebb kezdett záró sor tudósít, a megfejtetlenségről biztosít bennünket.

Ha elhangzik az utasítás, hogy ne vegyük észre testünk működését, például ne törődjünk a pislogással, amiről egyébként rendszerint megfeledekszünk, természetesen másra sem fogunk tudni figyelni. Az *örök igazságosság* emlékeztet a látás másodperc törtrésze alatt végbemenő szüneteire, amelyek kizárása éppen a kontinuitás, az információfeldolgozás segítése miatt történik. [A *bivaly* című vers is nekünk szegezi a kérdést: „Ha lehunysz a szemed, mit látsz?”] Teljeskörű figyelem nem lehetséges, valami mindig a szelektív érzékelés áldozatául esik. A kérdés, hogy ha vannak hiányok, vágások, csendek, tudunk-e olvasni a sorok között. Ha észrevehető

„a szünetjel, a pillanatnyi fulladás, / a látványt megszakító pislogás”, milyen jelentést tulajdonítunk neki? A *Hangszerek...* tördelése mintha magától működne, organikus a szövegszerveződés, ugyanakkor felfigyelhetünk néhány mechanikus megoldásra is. Ilyen a „szárny- / csapások” elválasztásával kifejezett mozdulat az *Egy másik kezdet* című versben, vagy *Az orchidea emléke* zárósortainak különválása: „kitart a pillanat, // az emlékezet sűrű parataxisa, / és ez talán már maga a boldog túlvilág”.

Vajon a világ felépülésének repetitív jellegéről tesznek tanúbizonyságot a különböző analógiák, vagy az ember szorul az ismerősség felismerésére? Az adekvát párhuzamállítás kérdése több ciklus vonatkozásában feltehető, miközben a versek lehetőséget adnak a csatangolásra, a különböző nyelvi csapásvonalak bejárására és a megfeleltetések zezugainak belakására. Az álomszerűség, a meditáció és vizualizáció illúziójának képei mellett [„Szimulákrum-tóban hologram-hattyúk.” – *A nyelv mélyén*] a fiziológiai aspektus, az agyi folyamatok részletezése is lényeges. Az *Idegének* soraiban például az ébrenlét és alvás közötti fázis frekvenciái a [z elképzelt] növényzet mozgásával kerülnek összefüggésbe: „Agyműködésünk théta-hullámai szelídek, akár a tavaszi / szellőben lengedező harasztmezők.” A hullámmozgást ebben a szövegben a háromsoros strófák utolsó szavainak bentebb kezdése teszi igazán érzékletessé.

Az utolsó ciklus, *A gömb alakú könyv* a fizikai határok felszámolását sejtető címet kapott, amely a borító fosszília, barlangrajz és bolygó montázsára emlékeztető illusztrációjához [Szabó Imola Julianna munkája], így az evolúció, a kultúra születése és az ősi egység témájához is kapcsolódik. Bibliái és mitológiai utalásokat elszórva találunk a kötetben, azok viszont hibriddé teszik a világábrázolását: Yggdrasil világfaszerkezete, a keresztre feszítés, az apokalipszis lovasai, a labirintus motívuma és Kronosz története egyaránt a kötet gömbszerkezetébe rendeződik.

A kötet végig ugyanúgy viszonyul a változáshoz. Ahogyan *Az örök igazságosságban* olvashatjuk, a kezdőpont meghatározhatatlan: „Tettetés, amely mögött nincs szubsztancia. / Ismétlés, aminek nem volt előzménye. / Egy eredeti arc nélküli gipszminta.” Mit jelent tehát az individualitás a *Hangszerek...* szerint? Az eltérés a címekben, például a *Második evolúció*, *Egy másik kezdet* esetében is feltűnik, utóbbi a záróciklus első darabja, mely a kiindulópont kijelölésének lehetetlenségéről ad számot: „A kezdet előtt van egy / másik kezdet.” Ez a vers a gömb teljességével is harmonizál, amennyiben a fejlődés mellett a visszatérést, az ősi cirkulálását hangsúlyozza; az állandók és a változók egyensúlyban vannak. Az átalakulás konkrétumai sem hiányoznak, a *Sötét evolúció* című ciklusban megjelennek a *science fiction* világokat idéző ötletek, az *Elízium* a régítől való ellépést a vedlés, a külső héj vagy szövet leválása által mutatja meg: „Elbúcsúzni / a régi buroktól annyi, mint ráismerni / és meghaladni azt, ami egykor volt.” A profetikus hang az új tapasztalatlanságát a teljes közvetlenségben és ragyogásban jelöli ki, oppozícióban a látószerv funkcionalitásának hiányával: „Nem lesz pupillánk, szemhéjünk is alig; / mindig, mindenre figyelünk majd.” Olvasható ez jelenünk testi tapasztalatokban is tetten érhető problémái, a mély odafordulásnak az információtöbblet és a figyelemszóródás világában megfogalmazódó igénye felől is. Visszajutunk tehát az olvasás pillanatához.

A *Hangszerek...* olyan szövegeket tartalmaz, amelyek sűrített képi és gondolatvilága megadja a kontempláció lehetőségét. Felejtésre nincs szükség, újbóli elolvasással pedig több és több szövegsejt tárul fel, akár szárnycsapásokkal, akár

ráklépésben haladunk a versek között. A „biológiai metronóm” (*Tizenkét hektár*) nem áll meg, tovább kattog bennünk is a kötet ritmusa, ha tudunk igazodni a tempóhoz. (*Fiatal Írók Szövetsége*)

URBÁN ANDREA

